

MAARJAMAA

EESTI KATOLIIKLASTE RINGKIRI

Nr. 2 (5)

II aastakäik

Luutsinapäeval 1962

Oli vaja, et kaugetest maadest ühte kotta kogunenud vennad üksteisega hästi tutvuksid; oli vaja, et pilk kohtaks pilku ja tunneks venna südametukset; oli vaja ette kanda üksikute kogemused, et mõttevahetus pastoraalsete panuste üle võiks olla läbikaalutud ja viljakas ning kajastada erisuguste apostolaadialade ja -ruumide tingimusi.

Nii avara pildi raamistikus on arusaadav, miks kulus nii mitu päeva, enne kui jõuti ühise keeleni asjade suhtes, mis võivad olla ka seal, kus valitseb ligimesearmastus, enesestmõistetavate ja südikalt kaitstud eriarvamiste põhjuseks. Sellelgi nähtusel on oma ettemääratud seletus: tõde ise kerkis selgemini esile. See näitas kogu maailmale, missugune on Jumala laste püha vabadus Kiriku rüpes.

Johannes XXIII

II Vatikani Kirikukogu

1. istungjärgu lõpukõnes 8. dets. 1962

Algus on tehtud

« ... kindlam usk, vankumatum lootus ja palavam ligimesearmastus, mis tooksid Kirikule uue, noorusvärske õitsengu — et ta võiks, pühalikult tehtud otsustele toetudes, südikamalt ja tõhusamalt Jumala riiki kasvatada. »

Johannes XXIII 11. jaan. 1961

11. oktoobri karges hommikuõhus liikus üle ajaloolise Peetri platsi ainulaadne rongkäik: üle 2800 kontsiili-isa kõigist vaba maailma maadest. Televisiooni kaudu oli igäihel võimalus sündmusest osa võtta ja kindlasti viibisid sel päeval miljonite inimeste mõtted apostel Peetruse haua. Terve öö kestnud vihmasadu lakkas just protsessiooni alguseks ning piiskoppide pidurüült vastuhelkiv päike aitas veelgi tõsta seda rõõmsat ootust, mis ärkab inimese südames iga uue alguse puhul. Aga protsessioon lõppes, Peetri kiriku uks sulgus ning XXI Üleüldise Kirikukogu töö võis alata.

Kui sama basiilika portaal 8. dets. väljuvate kontsiili-isade taga uuesti sulgus, tähendas see, et II Vatikani Kontsiili esimene istungjärk kuulub ajalukku. Järgmine on ette nähtud algusega 8. sept. 1963, kuid praegu ei tea veel keegi ütelda, millal tuleb viimane.

Kas ja missuguseid tulemusi on olnud sellel algvaatusel?

Kui küsime ajakirjandust, mis on teataval määral avaliku arvamise peegliks, leiame väga lahkuminevaid seisukohavõtte. Kuid kas pole just see seisukohavõtmise tõsiasi ise üheks tähtsaks tulemuseks? Probleemide mahavaikimine ei vii meid kindlasti lahendusele lähemale.

Eestikeelseski ajakirjanduses on sellel teemal korduvalt sõna võetud ning ka käesoleva paari rea raamides ei saa jätta nimetamata vastavaid artikleid kahe suurema eesti kiriku häälekandjates. Nende ja teiste kaudu on eesti avalikkuse ette jõudnud hulk asjalikke ja ilmselt kristlikust vastutustundest kantud seisukohavõtte, millede eest on põhjust tänada. Need on uue aja märgid. On küll ka teistsuguseid kirjutisi, kuid esimesed kaaluvad need hõlpsasti üles.

Ajakirjanduses ja Kontsiilil enesel tekkinud elav mõttevahetus erikontsessioonide vahel on kahtlemata käegakatsutavaks sammuks kristlaste üksmeele suunas. Kuid kuidas on lugu Kirikukogu peaeesmärgiga, Kiriku sisemise elu uuendamisega?

Keegi ei hakka vasttärgranud taimekese käest küpset vilja nõudma; hea põllumees uurib pigemini, kas eeldused kasvamiseks on antud. Ja näib, et see nii on: kontsiili-isade hääletustulemus (1368:22) 20. novembril, mis lükkas edasi mõningate dogmaatiliste probleemide käsitlemise just vahetult-igapäevaste küsimuste kasuks, tohiks olla teatavaks endeks ka edaspidise suhte. See « edaspidi » ei tähenda igatahes kõige lähemat tulevikku: Kirikukogu põhimõtteks ei ole võimalikult kiire, vaid võimalikult põhjalik töö. Ning pärast otsuste tegemist võtab nende ellurakendamine omakorda aega: vana ehituse renoveerimine on alati aeganõudev toiming.

Kuid algus — ja lootusrikas algus — on tehtud. Jumal üksi teab, kui palju kristlasi on selle õnnestumiseks oma palvega kaasa aidanud. Lootkem, et nende arv veelgi kasvab — sest asjade edaspidine areng oleneb suurel määral sellest.

Kiriku ühtsusest

(De catholicae Ecclesiae unitate)

Jumala lapsed peavad olema rahuarmastajad, tasase südamega, lihtsa kõnega; peavad ühtviisi üksteist armastama ja ustavasti üksmeele sidemesse jääma.

Apostlitel oli kord niisugune üksmeel. Sel kombel pidas uus usklik rahvas Jumala käsud ja jäi ligimesearmastuse sisse. Seda tõendab Jumala Kiri, mis ütleb: Aga usklike hulgal oli üks meel ja mõte. Ja edasi: Nad kõik olid ühel meelel üheskoos palves naiste ja Jeesuse ema Maarja ning Tema vendadega. Ja sellepärast et nende palve mõjus oli, sellepärast võisid nad ka palve kuuldavõtmise peale kindlad olla, ükskõik mis nad ei oleks Issanda halastuselt küsinud.

Ent meie seas on üksmeel nõnda kahanenud, et on murdunud jõud suuremateks ettevõteteks. Nood müüsid tollal majad ja maad maha, ning kui nad hinna vaestele väljajagamiseks apostlite kätte andsid, panid nad oma varanduse taevasse paigale. Aga nüüd ei taha me oma varandusest kümwendat osagi anda ja kus Issand käsib müüa, ostame ja kuhjame me pigemini. Nii väetiks on jäänud usu vägi, nii mannetuks uskujate jõud. Sellepärast ütlebki Issand oma evangeeliumis meie aega vaadates: Kui Inimese Poeg tuleb, kas ta leiab maa peal usku? Me näeme täide minevat, mis Tema ette ütles. Jumalakartus, õigluse seadusest kinnipidamine, armastus ja tegu on usuta; keegi ei tunne hirmu tulevaste asjade ette, Issanda Päeva ja Jumala viha, uskmata karistuse ja nurjatutele seatud igavese nuhtluse peale ei mõtle keegi. Küll ta kardaks, meie südametunnistus, kui ta vaid usuks: aga ta ei usu ollagi, sellepärast ei ole tal ka kartust. Kui ta usuks, püüaks ta nendest asjadest hoiduda, ja kui ta hoiduks, võiks ta pääseda. Õhutagem iseennast kõigest väest, armsad vennad, jätkem katki ükskõikne tukkumine ja olgem valvsad Issanda käskusid täitma! Olgem niisugused, nagu Tema ise käskis meid olla: Vöö olgu teil vööl ja küünlad põlemas käes ning teie olge nagu rahvas, kes ootab oma isandat pulmast tulevat, et kui ta tuleb ja koputab, temale kohe lahti tehtaks. Õndsad on need sulased, keda Issand tulles leiab valvamast!

CYPRIANUS

Kartaago piiskop 248-258

Riid rikub, rahu rakendab. (Väike-Maarja)
Sädemest tuli, sõnast tüli. (Viru-Jaagupi)
Ole ise mees, pea teine mees ka meheks. (Saaremaa)
Tee head ehk tee kurja — ikka teed iseenele. (Vigala)
Sõnaga sõda summutatakse. (Tartu-Maarja)
Ühendatud karjas ei ole hunt hirmus. (Kärkla)
Hea naaber on enam kui õde ja vend. (Risti)
Ühendusel õnnistab, lahtusel laguneb. (Teadmata)

III Oikumeeniline Kongress ja Vaticanum Secundum

Vähem kui aasta jooksul leiab aset kaks suurt sündmust: Kirikute Maailmaliidu III kongress 18. novembrist - 6. detsembrini 1961. a. New Delhis ja II Vatikani Kantsiil algusega 11. oktoobril 1962. a. Roomas.

Mõlemad nimetavad endid oikumeenilisteks. New Delhis tähendas sõnastus oikumeeniline ka erinevate kristlikkude konfessioonide liitumist, Roomas pretendeerib sõna oikumeenia rooma-katoliku kiriku ainuõigusele. Paavst on juba osutanud suurt arusaamist ja vastutulelikkust teiste kristlikkude konfessioonide suhtes, kui ta nimetab teistesse konfessioonidesse kuuluvaid liikmeid *seiuncti fratres*—vennad, kes on lahus Pühast Toolist.

Praeguse paavsti Johannes XXIII esimene entsüklika 29. juunist 1959. a. kõneleb kutsest koos nende vendadega, kes veel ei kuulu Püha Tooli alla, leida seda ühtlust, mida «Jeesus Kristus põlevates palvetes palunud endale Taevaselt Isalt.» Eelseisev Vatikani Kantsiil tahab ka tegutseda kui uuendaja ja värskendaja nii usus, elus kui kiriku seadusandluses. Alles siis, kui ta esineb moderniseeritud ja noorendatud kujul, võib ta kutsuda *fratelli separati* — eraldatud vendi — enda juure. Enne seda oleks võimatu ja tagajärjeta alata lõpmatuid diskussioone, mis ei vii mitte kusagile.

Need on tõesti uued seisukohad, mis ükski paavst enne pole avaldanud. Milles seisneb aga rooma-katoliku kiriku kiriku-uuendus? Kas on mõeldav, et ta saab kõrvaldada otsustavad takistused ühenduses kirikuühtlusega?

Peab rõõmuga konstateerima teatavat evangeelset reformliikumist, mis praegu leiab aset rooma-katoliiklikus kirikus. Võib kõnelda ühest tagasipööramisest allikate juurde, kontsentratsioonist tsentraalsetele küsimustele. Nii on rooma - katoliku eksegees annud juba suuremat ruumi ajaloolistele aspektidele ja seeläbi võimaldanud viljarikast koostööd protestantlikkude piibliuurijatega. Ühtlus on isegi nii suur, et 1960. a. alati USA: s ettevalmistustega rooma-katoliku ja evangeelsete kirikute ühiseks piiblitõlkeks. Ka tuleb tänuvärselt äramärkida reformliikumist liturgia alal, kus aegamööda püütakse asendada ladina keelt vastava maa emakeelega. Ka antakse nüüd juba sootu teine pilt Martin Lutherist, toonitades tema liialdatud subjektivismi mis põhjustas äralangemist Roomast. Minnakse isegi nii kaugemale, et tunnistatakse usupuhastuse positiivseid nõudeid.

Need on kõik tegurid, mis põhjustavad teatavat optimismi kontaktivõimaluste loomisel.

Teiselt poolt leidub jälle põhjuseid optimismi hajutamiseks. Näiteks paavsti ilmeksimatus või 1950. a. dogma Maarja lihalikust taevaminekust. Viimase juures on märgata ka eriarvamusi rooma katoliiklaste enda seas. Sellele lisandub veel asjaolu, et paavsti 1959. a. entsüklika alusel on ühtlus mõeldav ainult järgmise kolme aspekti koordineerimisel: ühtlus õpetuses, ühtlus kiriku juhtimises ja ühtlus kultuses. See on aga praegu suureks komistuskiviks. Alles siis, kui suudetakse avameelselt ja põhjalikult diskuteerida neid kolme aspekti teiste konfessioonidega, võime kõnelema hakata konkreetsetest ühinemispüüetest.

Kokkuvõttes võib konstateerida, et uus ja positiivne on kahtlemata paavsti ahastus olemasoleva lõhutud kristliku rinde üle maailmas ja tema tahe, leida teed fratelli separati — eraldatud vendade — juure. Tema algatus on pannud mõtlema mitte ainult vaimulikke, vaid ka võhikuid kõikides laagrites. Kuigi ka praegune paavst ei ole loobunud oma absoluutsuse ja ilmeksimatuse nõuetest, on siiski märgata üks algav enesekatsumine. Ja see asjaolu on nii teretunud kui vajalik meile kõikidele.

Hjalmar PÖHL,
praost, teol. ja fil. lic.

Avaldame südamlikku tänu praost Hjalmar Pöhl'ile ja notar Jüri G. Poska'le, kes olid lahkesti nõus meie ringkirjas Kontsiili asjus sõna võtma. Juhime lugejate tähelepanu sellele, et need, vastavalt EELK-s ning Eesti Ap.-Õigeusu Kirikus väljapaistval kohal seisvad isikud ei kõnele siin oma kirikute ametlike esindajatena, vaid väljendavad isiklikke seisukohti.

Mõtisklusi teisest nõupidamisest Püha Peetruse haul

Üksmeel ilma erinevusteta on türannia, erinevused ilma üksmeeleta lahkuminek. Peab ühendama üksmeele ja erinevused ning muutma ühenduse mitmekesiseks ja selle, mis on mitmekesine, ühtseks.

Guillon: PASCAL

Ristiija Johannese nimepäeval loeti Vaticani raadios ette piiskop Eduardi viimne kiri, mis ta oli saatnud enamlaste poolt okupeeritud Tallinnast 1941. a. veebruaris oma vennale Saksamaal. Olles selle usumärtri viimse läkituse sügava mõju all, olgu allpool leidnud äramärkimist need vaatepunktid ja lootused, mis valdavad ühte ortodoksi kiriku liiget Vaticani kirikukogu kokkuastumise pohul, eriti arvesse võttes seda, et kreeka- ja rooma-katoliku kirikud üle ühe aastatuhande kestnud aja-perioodi vältel moodustasid üheainsa, püha, kogumaapealse koguduse.

Nagu igal aastal, nii pühitseti ka tänavu suure paastu esimesel pühapäeval püha Nikolai kirikus Stockholmis erakorralise pidulikkusega püha piltide kummardajate — ikonoduulide — võitu nende vastaste, ikonoklastide üle. Seda võidupüha pühitseb õigeusu kirik 843. a. alates.

Paavst Johannes XXIII oli esialgselt otsustanud kokku kutsuda Vaticani kirikukogu 8.-ndaks detsembriks, kuid see kuupäev on muudetud, ja kirikukogu astus kokku käesoleva aasta 11. oktoobril. Nimetatud päev on valitud seetõttu, et see on märkimisväärne tähtpäev nii katoliku kui ka ortodoksi kirikule. 11.-nda oktoobri on paavst Pius XI 1931. a. kuulutanud kiriku pidupäevaks, et pühitseda Efesuse kirikukogu kokkuastumist 1.500 aastat tagasi. Samal päeval pühitseb ortodoksi kirik Niceas toimunud 7.-nda kirikukogu pidulikku otsust panna ikonoklastid keelu alla ja lubada pühade piltide austamist.

Vaevalt aimasid õigeusu kirikulised, kui nad oma pühakodades meelde tuletasid Bütsantsi keisrinnasid Irenet ja Theodorat ning rõõmustasid ikonoduulide võidu üle, et see asjaolu oli inspireerinud paavsti ekumeenilise kontsiili kokkuastumise tähtpäeva määramisel.

Õigeusu kirik tunnustab ainult esimese seitsme kirikukogu otsusi, kuid ei ole kahtlust, et nüüd saja aasta järele kokkuastuv Vaticani teine kontsiil omab suurimat tähtsust kogu kristlikule maailmale kui kristliku jõu ülivõimas manifestatsioon, kuhu on kutsutud katoliku mungaordude, kloostrite ja teiste kiriklikkude asutuste esindajad, eesotsas 3.500 piiskopiga.

On teada, et Konstantinoopoli ja kogumaapealne patriarh Athenagoras, kes 381. a. peetud kontsiili kanon 3 järele tuleb aujärjestuses esimesena paavsti järele, suhtub väga positiivselt Vaticani kontsiili, ja ta on koguni avaldanud nõusolekut, teatud tingimustel, sellest osavõtuks. Katoliku kiriku taotlused ühinemiseks, nagu see on leidnud väljendust näiteks Leo XIII entsüklikas « Praeclara gratulationis », mida tihti kutsutakse tema testamendiks, on leidnud vastukaja õigeusu vaimulikkonnas. Selle küsimusega tegeles Eestis president Konstantin Pätsi vend, ülempreester Nikolai Päts ja mõni aeg tagasi Kolme Hierarhi pühal peetud jutluses mainis Püha Sergiuse teoloogilise instituudi rektor piiskop Cassian, et lääne ja ida kirikute ühinemine tähendaks enamaluse hävingut.

Paljud katoliiklased puudutavad suure entusiasmi kirikliku elu uuendamise vajadust. Ortodoksid leiavad, et uuendused ei tähenda midagi muud, kui nendelt alustelt libisemist, mis apostlite, kirikukogude, kirikuisade ja pühade pärimuste alusel aastasajad tagasi, juba kindlates vormides olid välja kujunenud. Õigeusu liturgias on suur ja kaunis osa täita diakonil, katoliku kiriku teenistusest on diakon hoopis kadunud. Selles küsimuses oleme võinud heameelega tähele panna, et kokkuastunud kirikukogul Aafrika piiskopid nõuavad diakoniameti uuestielustamist. Igas õigeusu kirikus on ainult üks altar, mille ees teenistust peetakse. Katoliiklik komme, ühes ja samas kirikus mitme altari ees samaaegselt teenistuda, on meile võõrastav. Me soovime juhtida oma katoliiklastest usu-vendade tähelepanu Pius XI entsüklikale 6. jaanuarist 1928, « Mortalium animos », kus ta kinnitab, et paavsti õpetusameti ülesandeks polevat mingil määral « uuendada ».

Mis otsused kontsiil uuendamise või teistes küsimustes vastu võtab, on meile veel teadmata, kuid me loodame, et Pühavaim, kes on olnud iga kirikukogu ülimalt inspiraatoriks, ka seekord kokkutulevaid kirikuisasid pühitseb ja valgustab. Samuti nagu Eesti õigeusu kiriku esimese piiskopi Platoni, on Eesti katoliikliku piiskopi Eduard Profittliche elu krooninud surm usumärtrina. Seepärast lubatagu meil austuses nende Maarjamaa kahe veretunnistaja vastu meenutada kogumaapealse patriarhi sõnu: kuidas võidakse olla kristlased ja siiski lahus! Ma ei oleks olnud teadlik nendest sõnadest, kui ma ei oleks juhtunud lugema Püha Kolleegiumi dekaani, kardinal Eugenio Tisseranti hiljutisest vastuvõtmise aktist Prantsuse Akadeemiasse. See oli üks osa temale peetud soojast vastuvõtukõnest, mille talle pidas Wladimir Ormesson, Prantsusmaa kauaaegne suursaadik Püha Tooli juures. Tisserant, esimene kardinalide hulgas, tunneb Soome sugu rahvaste keeli ja saatust, nagu selgus temaga jutuajamisel 1956. a. Roomas. Tal on ka Vaticani kontsiilil tähtis osa täita. Andes oma piiskopliku õnnistuse ta tähendas, et ta oma eestpalvetes mõtleb ka kõigile Eestimaa kristlastele, et nad vabaneksid kurja vaenlase võimust.

Seda osa kontsiilist, mis toimub väljaspool Peetri kirikut, ei tohi alahinnata. Piiskopid, kes muidu elavad kümnete tuhandete kilomeetrite kaugusel üksteisest, saavad isiklikult tuttavaks ning arutavad ühiseid probleeme.

Eesti koolides ja ajaloo õpikutes on katoliku kirikut käsitletud teatud vaenuliku tendentsiga. Silmas pidades objektiivseid ajaloolisi uurimusi ja seda poolehoidu, mida Rooma ja juhtivad katoliku riigimehed osutavad ikestatud rahvastele, oleks aeg teha mitmeid ümberhindamisi.

Kontsiili algusest pole veel kaht kuudki möödas, kuid juba praegu on selge, et Rooma kirik on Vaticani teise nõupidamise läbi tõstnud üles usuliste tõdede igavesti valgustava ja helkiva tõrvi, näidates end kõikide kannatliku ja hea emana, kes ei kutsu meeleparandamisele mitte hukkamõistmise, vaid jumaliku halastuse läbi.

Jüri POSKA
Sinodi protonotaar

Veri ja vesi

Mõtteid ühe vana raamatu puhul.

«Henriku Liivimaa Kroonika» on meie kodumaa ajaloo seisukohast ainulaadne dokument. Ta heidab heledat valgust kahele otsustavale aastakümnele eesti rahva minevikus. Niisuguse teose ilmumine just paguluse kitsastes oludes õigustab meid heitma pilku raamatu saamisloole enne kui asume Liivimaa Kroonika enese probleemistiku juurde.

Raamat ilmub kahe kirjastuse ühisetevõttena. Kirjastus «Vaba Eesti» on lugejaile juba tuttav: tema sihiks on esijoones jääva väärtusega teoste kirjastamine ja senini on tal ilmunud üle 40 väljaande. Kirjastus «Maarjamaa» sellevastu astub lugejaskonna ette esimest korda. See uus eesti kirjastus taotleb katoliikliku vaimuilma tutvustamist eesti keeles. Järgmise raamatuna on tal kavas veel üks ajalooline dokument Eesti katoliiklikust keskajast.

Mainigem esiteks mõningaid neist kaalutlustest, mis viisid grupi eesti katoliiklasi uue kirjastuse mõttele.

Esimeseks ja peamiseks põhjuseks oli eesti vaimuilma rikastamine meil senini sama hästi kui tundmatuks jäänud katoliikliku inspiratsiooniga teoste osas.

Senisest parem kontakt katoliikliku mõtteilmaga näib soovitav mitmel põhjusel. Esiteks on siin tegemist vana kultuuritraditsiooniga, milleta üldse poleks võimalik meie kontinendi ajalugu seletada. Teiseks on tal tänapäevalgi nimekaid kandjaid, kelle teosed väärivad tundmist. Tuletagem siin meelde ainult üksikuid nimesid, nagu Mauriac, Bernanos, Chesterton, Greene, Marshall, Papini, Le Fort, Undset, Stolpe. Ka kuuluksid siia usuelu ja eriti müstikat käsitlevad teosed.

Edasi on pagulaspõli toonud paljudele eestlastele kontakti katoliiklastega ning äratanud senisest suuremat huvi selle maailmavaate vastu. Esimesed eesti raamatud, mis katoliiklust kui probleemi tõsiselt võtavad (Helbemäe, Ast, Kalmus, Ristikivi) on sündinud just paguluses.

Ei saa unustada ka seda suurt heitlust, mis toimub meie päevil kristliku ja ateistliku maailmavaate vahel. Kas ja missuguseid elemente pakub katoliiklus selle kriisi lahendamiseks? Ainuke praegu sel alal saadaolev eestikeelne informatsioon tuleb ateistliku võimu all seisvalt kodumaalt.

Miks sooviti alustada just Henriku Liivimaa Kroonikaga?

Selle raamatu väljaandmiseks on muidki põhjusi kui tõsiasi, et siin on tegemist eesti ajaloo seisukohast ülitähtsa dokumendiga. On ju ajaloolaste tarvis olemas Arbusow-Bauer'i kriitiline väljaanne 1955. aastast ning ladina keelt mittevaldavad asjahuvilised võiksid teost lugeda kas läti- (Kripens 1937), vene- (Anninski 1937), saksa- (Bauer 1959) või ingliskeelses (Brundage 1961) tõlkes. Üht neist keeltest valdab praegu vist küll iga vabas maailmas elav eestlane. Kuid see loetelu äratav kohe küsimuse, miks pole kroonika, mis tegeleb ometi kõigepealt eestlaste ja liivlaste ajaloo (19 peatükki 30-st räägib Eestimaa alistamisest), ka eesti keeles saadaval.

Soov, seda meie vanema ajaloo tähtsaimat allikat kõigile eestlasile kättesaadavaks teha, oli üheks põhjuseks, et just selle väljaandega alata. Kuid kaaluvam oli probleemistik, mis peitub teoses eneses.

Puht-eesti uurijad on oma kodumaa keskaja ning selle vaimsete probleemidega väga vähe tegemist teinud. Ettekujutuses, mis meil tollest kaugest ajajärgust on, mängib peaosaromaanikirjandus. Romaane loetakse igal ajal usinasti ning see teeb nende osatähtsuse siin suhteliselt

veelgi suuremaks. Kuid romaan ei taha ega tohigi asendada ajalugu. Ja juba sel põhjusel on kõnesolev raamat, mis kirjeldab kahe aastakümne sündmusi meie kodumaal — ning seda just kaasaegse ja välismaalase silmaga nähtult — teretulnud kontrastiks ning tarvilikuks täienduseks meie senisele keskaja-kirjavarale.

Kroonika enese ilmumine on seda soovitam, et tema ainekogu on meie ilukirjanduses korduvalt kasutatud. Kuni II Maailmasõjani toimus see silmatorkava pinnapealsusega. Mitmes suhtes teenekad autorid nagu Saal, Bornhöhe, Metsanurk, Kippel, Mälk on teatavat osa Henriku poolt pakutud ainekogu kasutanud, kuid seda rohkem tumedavärvilise taustana, et romaanisangarite voorused selgemini esile kerkiksid. Selline vaatlusviis ei aidanud kindlasti meie maa ajalugu paremini mõista. Kui nüüd Henrikut lugedes silma hakkab, et Ümera lahingust a. 1210 osavõtnud sakslasi oli ainult paarkümmend meest (ptk. XIV, 8), haihtub võitjate oreool imekähku ning tekib küsimus, kuivõrd realistlik oli ja on meie ettekujutus 13. sajandi sündmustest üldse.

Eestlaste pagulusaastad on ajaliselt kokku langenud hulga uute riikide tekkimisega. Igaühel meist on olnud võimalus vaadelda iseseisvumisega kaasaskäivat rahvusliku iseteadvuse tõusu. Nende maailma rahvastepere noorimate võsude — nagu kõikide poliitiliste uustulnukate — jaoks jaguneb maailm kahte ossa. Peamine neist on « meie » (just vene « naši » varjundiga), kõike ülejäänut — « teised » — vaadeldakse ja hinnatakse selle veetlev-värske « meie » funktsioonina.

Et non hec adulationis aut lucri temporalis gratia conscripsimus, sed potius in delictorum nostrorum remissionem.

Ja me ep ole seda kirja pannud orjaliku roomamise ega ajaliku kasu mõttega, vaid pigemini oma enda süüde andekssaamiseks.

Heinrici Chronicon Livoniae, XXIX, 9

Võõraste puhul suudame seda võtta loomuliku nähtena, aga kuidas on lood meie endi juures? Meie iseseisvus oli alles meheikka jõudmas, ning II Maailmasõja sündmused on kahtlemata kaassüüdlased selles, et paljud eestlased pole tänagi veel rahvuslikust puberteedi-east (sule- ja kõnemeeste puhul peaks vist küll ütlema: häälemurdest) välja jõudnud. Seda asjaolu võib aja edenedes ikka vähem ja vähem vabandada.

Mõistepaar « meie-teised » võiks meile olla mitmes variandis mõtiskelu-teemaks. Praeguse Eesti, Läti ja Leedu alad olid Henriku ajal viimaseks paganluse oasiks Euroopas. Kauaks ei võinud see nõnda jääda. Pagana-aja lõppu olid mitmed teised rahvad juba ette aimanud. Taanlased näiteks ei oodanud saksa ristisõitjate tulekut, vaid töid endile misjonärid Inglismaalt. Küllap eestlastel oli samasuguseid võimalusi, kuid neid ei kasutatud. Nn. « kuldne Rootsi aeg » võinuks alata juba 12. sajandil. Ning kuidas kulges asjade areng pärast maa vallutamist? Miks õppis peagi soomlasi toleaeegses maailmakuulsas Pariisi ülikoolis — üks nendest oli koguni rektoriks — aga mitte eestlasi?

Pole ehk ülearune mainida, et ikestatud Eestis jätkub asjade vaatlemine endisel « meie-teised » põhimõttel. Käesoleva aasta esimeses numbris avaldas « Tõe Hää » sõimuartikli ringkirja « Maarjamaa » aadressil ja tsiteeris seal oma teeside tõestuseks katkendi « Tasujast », mis aga algversiooniga võrreldes on veelgi tugevamini pipardatud selles « meie-teised »-mõttes. Võib aimata, missuguse kuue saab kodu-Eestis praegu väljaandmist ootav dots. R. Kleis'i Henriku tõlge.

Liivimaa Kroonika sündmustikku on käsitletud ka kirikumehed, ja suur osa ettekujutustest, mis meie vanemal generatsioonil neist asjadest on, pärineb kirikuloo tunnist. On inimlikult arusaadav, et usupuhastuse-ägeduses kõik katoliiklased sarvilisteks tehti ja kõik protestandid

kontrasti mõttes inglitenä paistsid: vastaspool toimiti ju sama süsteemi järgi! See olgu öeldud ilma viha ja vaenuta, sest need asjad kuuluvad minevikku, millest oleme üle saanud või üle saamas. Peab ka tunnustama, et viimane, prof. Olaf Silla sulest ilmunud «Eesti Kirikulugu» näitab uut, põhiliselt ajalikkult tendentsi. Aga tõsikristlasele jääb valutav küsimus: kellele on Silla «Kirikulugu» kättesaadav? «Pipardatud» Bornhöhe sellevastu ilmub kümnetuhandelistes tiraažides.

Meist juba ajalisel nii kaugel 13. sajandi mõistmine teeb aga kahtlemata raskusi neilegi, kes hea tahtmisega, ilma eelarvamisteta Kroonika kallale asuvad. Aeg, mil polnud veel raadiot ega ajalehti, ka teid ega sildu jõgedel mitte, erineb juba välises struktuuris tugevasti 20. sajandist. Aga kuidas kujutada ette, et oli rahvaid, kes elasid usust? Et oli emasid, kes laadisid oma lapsed laevale — pisaratega küll, kuid ka usuga, et Jumal neile võidu annab — ja saatsid need nädalatepikkusele meretele võitlushimuliste moslemite vastu? On hea siin meeles pidada, et laste-ristiretk leidis aset 1212. a. Ka sõjapidamises leidub meie aja inimesele üllatavaid momente: Muhu linnuse piiramise loos (XXX) märgib Henrik, et Künnapäeval ei sõditud. See on mõistetav ainult tolleaegse mentaliteedi seisukohalt. Linnuse piirajatel oli absoluutne ülevõim ning muhulased olid neid õrritanud, kuid Künnapäev oli suur püha: järjekult peeti jumalateenistust ja jäeti linnus sel päeval rahule. — Aga ka «paganate» vaim oli religioosne: eestlased küsisid enne taplust oma jumalatel nõu selle üle, mida teha (XV).

Orginaaltekst on vist alati kõige parem vahend teatud ajajärku sisse-elamiseks. 20. sajandi mõõdupuudega ei pääse kuigi kaugemale.

Need, kes tänapäeval veel oma veendumusi teistele tule ja mõõgaga peale suruvad, on lootusetult ajast maha jäänud. Aga kas võib Henrikule ette heita, et ta omast ajast 700 aastat ees ei olnud? Ka meie esivanemad olid oma aja lapsed. Kuid võibolla kannatavad nad ka niisugustena võrdluse teistega välja — ilma et hakkaksime neile «ajaloolist iluravi» tegema. Kui Metsanurga «Ümera jõel» kirjeldab eestlasi monoteistidena, on see ilmne anakronism. Ja kas olid kõik ristiusku astunud eestlased tõesti moraalselt vähemväärtuslikud — kui mitte alaväärtuslikud — inimesed, nagu Metsanurk neid kujutab? Kui loeme, kuidas Kaupo pärast oma Rooma-reisi eriti ustavaks sai (X, 10), tekib koguni küsimus: kas oli Kaupo, esimene Euroopat näinud liivi-eesti hõimude esindaja, reetur või oma rahva ettenägelikem mees?

Kristlasest lugejal ei jää kindlasti kahe silma vahele need meie esivanemad, kes avastasid ristiusu sisemise väärtuse. Viru vanem Tabeline laseb end Ojamaal käies ristida, samuti on esimene eestlasest preester Johannes, kelle Holmi liivlased tükkideks raiuvad, Virumaalt pärit (XXIII, 7; X, 7). Haarav on liivlaste Kirjani ja Laiani surm omaksvõetud usu eest ning ka Kaupo elu lõpp on uskliku kristlase oma (X, 5; XXI, 4).

On see nüüd juhuslik — või on mineviku avastamine täie hooga käimas? — veidi enne Henriku Liivimaa Kroonikat ilmunud Ristikivi romaan «Viimne linn», mis käsitleb meie Kroonika materjalile sarnanevat sündmustikku mujal, on heaks näiteks sellest, et autori süvenemine ajaloolisse ainesse võib anda väga õnnestunud tulemusi.

Muidugi on Henrikus paljudi meie seisukohast taunitavat. Enne kui ristimisevesi meie maal voolama pääses, voolas verd, palju verd. Neid kahte — veri ja vesi — ei suuda meie, kahekümnenda sajandi inimesed, kuidagi ühele nimetajale viia. Kuid keegi ei saa salata, et Kroonika on sügavusklik raamat. Mitte ainult rohkete piiblitšitaatide pärast (ümmarguselt tuhat!): terve raamat on kirjutatud I Kuningate ja Makkabeide raamatute vaimus (viimased leiduvad ainult «Looduse» Suures Piiblis). Riia kiriku taplused on Henriku silmis tõesti *püha sõda*. Seda toonitab muide ka kriitilise teksti väljaandja Bauer oma eessõnas.

Jumala tahtmise täitmine on ülesandeks tehtud kõigi aegade kristlastele. Oma sünnipäraseid kalduvusi Jumala tahtmiseks kuulutada oleks sama vale kui neid usu ettekäändel eitada. Hen-

riku suure (või liigagi suure?) usuga kirjutatud raamatut lugedes kerkib nagu iseenesest rida küsimusi. Kuidas tõmmata eraldusjoon ajasttingitud ja kristlike elementide vahele selles sündmustikus? Kas on meie generatsioon selle kristliku ülesande paremini lahendanud kui Riia linna asutajate oma? Või on meie lahendus niisama vesine, kui nende oma verine oli? Kroonika kirjeldatud sündmused on meil senini olnud üheks kirikuid lahutavaks elemendiks. Kas peab see nii olema? Kas ei leidu selles raamatus terakestki kristlust?

See ei ole öeldud kõnesolevate sündmuste õigustamiseks: piiskop Albert ja tema mõttekaaslastel on meile, tänapäeva katoliiklastele, jätnud hüpoteegi, mille väljalunastamine on raske, olgugi et tubli osa Kirikule pandud süüst saksa vallutajavaimu arvele läheb. Sellest, kuidas Kirik asja võttis, annab küllaldast tunnistust Henriku enese kirjeldatud paavsti legaaside tegevus.

Olgu nende ridade lõpetuseks lubatud lootust avaldada, et esimene katse Kalmuselt toleage-sete probleemide « lahtimõtestamiseks » ei jää viimaseks, ja et Henriku Kroonika uus väljaanne oleks tõukeks ja tõhusaks abiks kõikidele meie kultuurihuvilistele, kes tahavad süveneda eesti keskaega, mis tõi meie hõimu maailma-ajaloo suurele näitelavale ning otsustas tema kuuluvuse lääne-tsiivilisatsiooni.

Vello SALO

Armastus on see vägi, mis kõige enam andestab, aga kõige vähem vabandab. Ta tunneb vähesestki rõõmu, nõuab aga kõik.

C. S. Lewis

Lugejailt

Vaimsel teelahkmel

Vaevalt on varem olnud ajastut, mil inimkond on olnud nii lõhenenud kui praegu. Selle nähtega kaasas käivatest kannatustest oleme meie igäiks oma osa saanud. See on aga sundinud juurdlema eksistentsi põhimõtete üle sügavamalt kui seda vast päris rahuliku elu juures ette tuleb. Selline juurdlemine viib varem või hiljem järelduseni, et meie ellusuhtumine oleneb kõigepealt sellest, mida ja kuidas meie usume. Meie sisemine rahu sõltub siin õige vastuse leidmisest.

Esmakorras võiksime tagasi mõeldes senisele elukäigule kaaluda, kuidas see usk, milles üles kasvasime, meid elus on edasi kandnud ja mida ta meile nüüd tähendab. Eriti nüüd, peale pikemat võõrsil olekut. Kui meie ise oleme suutnud vanade armsate mälestuste najal oma usku säilitada, kas oleme ka olnud suutelised seda oma järeltulevale põlvele edasi andma? Kui vastused nendele või selletaoliste küsimustele peaksid olema mitterahuldavad, siis võime oletada, et meie ei ole õigel teel oma Jumala juurde.

Vastuste mitterahuldavus võib oleneda meist endist või sellest suunast, mida meie päritolu on meile kaasa andnud. On loomulik, et peale muude ürituste meie rahvusliku omapära alalhoidmiseks võõrsil ka kodukiriku traditsioone on püütud edasi kanda. Millised on aga tagajärjed peale pikemaajalist elu võõrsil? Hiljuti läbis meie ajakirjandust teade ühest kaasmaalaste suuremast kesku-sest, mille järgi seal « ... nüüd käib kirikus rahvast suuremal arvul ainult pühadel; tavalistel püha-päevadel on jumalateenistusel mõnikümmend isikut. »

See on kurb ja mõtlema panev olukord. Miks oleme nii ükskõiksed Jumala vastu, kuigi meil on täielik vabadus Teda teenida?

Nüüd, enam kui kunagi varem, tundub, et see usu suund, milles meie rahvas on mitmeid sajandeid käinud, on meil üldisele ükskõiksusele viinud. See võib olla aga Jumala plaaniks, et meid juhtida Tema juurde hoopis teist rada kaudu.

Meie ei ole üksinda teelahkmel. Kogu kristlik maailm on liikumas usu aluste ümberhindamise suunas. Põhjused, mis omal ajal lõhenemisele viisid, on ammu ähmaseks muutunud. Vahepidamine üksikute gruppide vahel läheb järjest mõttetumaks. Palugem, et meie võiksime kaasa elada Jeesuse soovi täitumise « ... et nemad kõik üks oleksid, nõnda kui sina, Isa, minu sees ja mina sinu sees, et nemad ka meie sees üks oleksid, et maailm usuks, et sa mind oled läkitanud. »

P. T. A.

Teateid

«Henriku Liivimaa Kroonika»

Jõulupühadeks ilmuvat raamatut palume tellida järgnevatel aadressidel: Kirjastus Maarjamaa, Rooma, Via dell'Olmata 9, või: Kirjastus Vaba Eesti, Stockholm 16, Postbox 16 211. «Kroonika» hind on 5 dollarit. Rootsisis asuvad lugejad saavad raamatu kahtlemata kiiremini Stockholmist kätte. Tellimiseks palume kasutada käesolevale numbrile lisatud kaarti. Kirjastused avaldavad ette tänu kõigile, kes selle meie ajaloo seisukohast nii tähtsa teose levitamiseks kaasa aitavad.

Südamlik tänu

kõigile neile, kes on senini meie ringkirjale kaastööd teinud! Toimetus on kaastöö eest tänulik ka tulevikus. Edasi ütleme aitäh kõigile lugejaile, kes on meie majanduslikest muredest osa võtnud; ringkirja saatmine toimub aga ka edaspidi tasuta.

Vatikani Raadio

Eestikeelsete saadete uued lainepikkused on: 25.55, 31.10 ja 41.38 m (vastavalt 11740, 9645 ja 7250 kilotsükli) ning 196 m. Saade on endiselt igal pühapäeval kl. 16.45 (K.-Euroopa aja järgi).

«Isa Vassiili» ingliskeelne väljaanne

«Maarjamaa» viimases numbris (lk. 8) nimetatud raamat on ilmunud ka inglise keeles: A Priest in Russia and the Baltic. With an Introduction by Sir David Kelly. Translated from the French by the Earl of Wicklow. Dublin, Clonmore and Reynolds Ltd., London, Burns Oates and Washbourne Ltd. 1953, 146 lk.

Foto esileheküljel: Võõrad — kuigi ainult välimuselt — näivad meile need kolm piiskoppi (kopti riitusest) Kirikukogu avaprotsessioonilt 11. oktoobril.